

УДК 316.74 (477.64)

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.3>

Л. А. ЛЯПІНА

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

М. О. МІНЦ

кандидат історичних наук,

доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

А. В. КУЛЬГАВА

магістрант за спеціальністю «Соціологія»,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ: ДО ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТА

Стаття присвячена розгляду характеристики соціального портрета сучасної студентської молоді. Теоретично обґрунтовано поняття «студент», «студентська молодь», «студентське середовище», виокремлено соціально-психологічні особливості студентства як соціальної групи.

У вступі визначено актуальність проблеми дослідження, яка полягає в тому, що, по-перше, студенти, як і всі молоді люди, натеper відчують на собі кардинальні зміни в економічному і соціально-політичному житті, що відбуваються вельми стрімко; по-друге, ціннісні орієнтації молоді перебувають на стадії формування, навіть після формування має пройти деякий час для здобуття стійкості, тому наявна велика залежність від різних зовнішніх чинників; по-третє, студенти і молодь цікаві як покоління, яке незабаром посяде місце основної суспільної продуктивної сили, отже, їхні цінності та переваги будуть суттєво визначати цінності та переваги суспільства загалом.

Здійснено огляд наукових джерел, у яких висвітлюються різні грані студентської проблематики, як в історичному контексті, так і на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження є студентська молодь як соціальна група, предметом – соціальний портрет сучасного студента, у якому відображаються інтереси, ціннісні орієнтири, матеріальні можливості і плани на майбутнє студентів.

В основній частині статті розглянуто сучасні методологічні підходи до проблеми типології студентства; проаналізовано професійну спрямованість студентської молоді. Виявлено специфічні характеристики, що відрізняють студентську молодь від інших соціальних груп. Висвітлено особливості

© Л. А. Ляпіна, М. О. Мінц, А. В. Кульгава, 2021

сучасного становища студентської молоді. Доведено, що сучасне студентство є прямим породженням соціальних умов, що постійно змінюються, постмодерністських ситуацій, які характеризуються невизначеністю, «розмитістю» цінностей, недовірою до науки, відсутністю глибоких світоглядних основ.

У висновках узагальнено викладений матеріал, сформульовано авторське бачення перспектив подальших досліджень у рамках аналізованої проблеми.

Ключові слова: студентська молодь, соціальний портрет, соціальна група, студентський вік, студентський період життя, студентське середовище, професійна спрямованість.

Постановка проблеми. Інтерес до студентства завжди був властивий соціологам, оскільки саме для даної соціальної групи характерні соціальна мобільність, неоднорідність етнічного і класового складників усіх основних характеристик і проблем молоді. Будучи специфічною соціальною спільнотою, студентська молодь тісно пов'язана з іншими соціальними спільнотами, верствами населення, поділяє їхні проблеми. Суспільство активно впливає на студентство, адже майбутнє суспільства насамперед залежить від молоді.

Актуальність теми соціальних характеристик студентів як соціальної групи, студентських орієнтацій, вибору й інтересів пояснюється змінами цінностей сучасної студентської спільноти.

Інтерес соціологів до ціннісних переваг досліджуваної соціальної групи має декілька причин:

– по-перше, студенти, як і всі молоді люди, натеper відчувають на собі кардинальні зміни в економічному і соціально-політичному житті, що відбуваються вельми стрімко;

– по-друге, ціннісні орієнтації молоді перебувають на стадії формування, навіть після формування має пройти деякий час для здобуття стійкості, тому спостерігається велика залежність від різних зовнішніх чинників;

– по-третє, студенти і молодь цікаві як покоління, яке незабаром посяде місце основної суспільної продуктивної сили, отже, їхні цінності та переваги істотно будуть визначати цінності та переваги суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До основних проблем досліджень у рамках виокремлення соціальних характеристик студентської молоді в Україні нині відносять: економічні проблеми молоді (даному питанню присвячені роботи І. Лукінова, Ю. Пахомова, В. Урчукіна й інших); процеси соціалізації й інтеграції, життєвого самовизначення молоді (окремі аспекти цих питань розглядаються в наукових працях Л. Сокурянської, Є. Головахи, О. Балакіревої, О. Швидкої); питання взаємодії студентської молоді із соціальними інститутами; соціальні орієнтації молоді у сферах економіки, політики, культури (даній проблематиці присвячені наукові доробки О. Вишняка,

М. Чурилова, С. Макеєва, В. Пічі), рівень і спрямованість соціальної активності; формування і структуру ціннісних орієнтацій, життєвих планів (ці проблеми висвітлені в дослідженнях Л. Ази, О. Вишняка, Є. Головахи, В. Матусевича, В. Оссовського, М. Чурилова); проблеми життєвого самовизначення, досягнення життєвого успіху (розглядаються у працях Л. Сохань, Є. Головахи, О. Балакіревої, І. Мартинюка).

Щодо саме соціального портрета, то в сучасній соціологічній літературі приділяється досить уваги цьому питанню. Інтерес становлять роботи таких авторів, як: А. Кузеванова, В. Моторін, Н. Ніколюкіна, А. Решетніков, В. Вікторов та інші. У їхніх працях особлива увага приділяється теоретико-методологічним аспектам соціально-психологічного портрета тієї чи іншої соціальної групи, що, звісно, проблему не вичерпує, але дозволяє здійснити критичний аналіз і сформулювати позицію, яка відповідає сучасному рівню розвитку соціології.

Вивченню соціального портрета сучасного студента серед українських і закордонних науковців приділили досить уваги В. Бех, В. Андрущенко, А. Ярошенко, А. Вишняк, Н. Крохмаль, Н. Чурилов, А. Іванова, С. Макеєв, Т. Лисовський, М. Карпенко, І. Мартинюк та інші.

Мета статті – теоретичне обґрунтування понять, сутності та характеристики соціального портрета студентської молоді; виявлення соціально-психологічних особливостей студентства як соціальної групи.

Виклад основного матеріалу. Кожне суспільство на певному етапі свого розвитку можна діагностувати на предмет не тільки сучасних трансформацій із виявленням ключових тенденцій, а й майбутнього, оскільки молоде покоління є потенційним носієм обличчя майбутнього суспільства.

Особливе значення в даному прогностичному процесі відводиться студентській молоді як майбутній інтелігенції, від якої залежить розвиток найважливіших соціальних сфер: освіти, культури, управління, економіки, політики тощо. В умовах соціальних трансформацій і турбулентності практично завжди студентська молодь виявляється в більш складній ситуації, ніж старші покоління.

У перекладі з латинської мови термін «студент» означає «той, хто ретельно працює» тобто той, хто опановує знання. У всі часи дане поняття не тільки визначало рід занять студента, а й охоплювало припущення щодо життєвих планів цієї категорії молоді, стилю життя, кола інтересів, манери поведінки та матеріального становища. Саме такі характеристики й формують образ студента, що властивий певній епосі; із плином часу деякі з них змінилися, проте деякі залишилися [1, с. 176].

Кожного зайнятого процесом пізнання називали студентом у Стародавньому Римі та в епоху Середньовіччя. У XII ст. із започаткуванням діяльності університетів термін «студент» уживали щодо тих,

хто в університетах навчався (до речі, спочатку і до тих, хто викладав) [2, с. 201].

Отже, з відкриттям перших вищих навчальних закладів у XI–XII ст. в Європі виникає студентство як соціальна група, яка наділена всіма якостями, що властиві молоді. Проте студентство має особливості, зокрема соціальний престиж, оскільки більшість студентів розуміють, що одним із засобів соціального просування є вищий навчальний заклад.

Соціальний портрет студента сучасного вишу – це набір соціальних, психологічних, економічних і політичних настанов, а також культурних цінностей, якими керуються студенти у процесі науково-дослідницької та дозвільної діяльності. Найчастіше набір цих характеристик починає розвиватися в людині ще в ранньому віці, а настанови прищеплюють у різних соціальних інститутах.

Основним інститутом постає, звичайно ж, інститут сім'ї, оскільки саме становище сім'ї в суспільстві, її повнота, матеріальний стан, а також деякі професійні і творчі начала є основоположними під час вибору людиною її майбутнього життєвого шляху.

Наступними інститутами, які впливають на формування соціального портрета особистості, є інститути освіти. Передусім це дошкільна освіта (дитячий садок, підготовчі групи і гуртки, секції, де дитина шукає в собі творчі здібності та розвиває їх). Потім у виховний процес і формування особистості вступають школа і коледж, де дитина переживає підлітковий період, знаходить нових друзів, заглиблюється у свої інтереси. Нарешті, заключним інститутом у системі освіти є вищий навчальний заклад, де людина формує професійні навички і здобуває знання для того, щоб визначитися з подальшою професією і виявити для себе основні настанови і цілі. Безумовно, навіть за функціонування цих інститутів інститут сім'ї залишається дуже важливим і впливовим.

Соціальний портрет студента передбачає розгляд його не тільки як об'єкта навчально-педагогічного процесу, але також як активного соціального суб'єкта, який реалізує свої орієнтації за допомогою здобуття освіти і подальшого працевлаштування, бажано за фахом.

Студентство є особливою соціальною групою, що утворюється, як уже було зазначено вище, з різних соціальних прошарків суспільства, для якої характерні особливі умови праці, життя, побуту, особлива суспільна психологія та поведінка. Для студентства здебільшого єдиним і головним заняттям є набуття знань і формування навичок для майбутньої роботи [3, с. 15].

Порівняно з іншими групами молоді студентів вирізняють такі характеристики:

- велике бажання набуття знань;
- вищий освітній рівень;
- поєднання соціальної й інтелектуальної зрілості;
- високий рівень соціальної активності.

За час професійної підготовки у вищому навчальному закладі студент не тільки освоює конкретну спеціальність, а й виробляє для себе певну життєву філософію, знаходить деяку систему цінностей. Цей процес глибоко індивідуальний і зумовлений багатьма чинниками. Студентський контингент різноманітний і об'єднує різні категорії, групи, сегменти молоді. І все ж спробуємо виявити якісь типові тенденції у пріоритетах цінностей студентів.

На нашу думку, сучасна студентська молодь повинна мати високий рівень прагнення до особистісно-професійного самоствердження, творчий потенціал, активний інтерес до практичної участі в соціальних перетвореннях, індивідуальне ставлення до різних сторін життя країни, власні соціальні орієнтації. А від того, які настанови будуть переважати у студентському середовищі, які пріоритети вибере для себе молодь, залежить майбутнє країни.

Проте генерація сучасних студентів характеризується сукупністю особистісних і соціальних особливостей. На відміну від покоління, яке представлено професорсько-викладацьким складом, вони є продуктом абсолютно іншої соціальної реальності. Зазвичай сучасні молоді люди проявляють постмодерністський тип поведінки і споживацьке ставлення до освіти, що найчастіше погано поєднується із традиційною схемою викладання у вищій школі.

Сучасне студентство є прямим породженням соціальних умов, що постійно змінюються, постмодерністських ситуацій, які характеризуються невизначеністю, «розмитістю» цінностей, недовірою до науки, відсутністю глибоких світоглядних основ тощо [4].

Особиста думка і споживчий інтерес в умовах постмодерну набагато сильніше впливають на формування ціннісної системи і практику повсякденних рішень, ніж цінності традиційні, як-от релігія та наука.

Якщо вища освіта загалом ґрунтується на цінностях Нового часу (модерн) і нерозривно пов'язана з такими поняттями, як «оптимізм», «пізнаваність істини», «наука» і «розум», то постмодерн більш схильний до песимізму. Він абсолютно не визнає авторитетів, проголошує, що істина для кожного своя, ставить особисту думку і перевагу вище істини, а особистий досвід – вище науки і розуму.

Показником суб'єктності студента може бути його творча, самостійна, цілеспрямована діяльність, яка підкріплюється особистою відповідальністю індивіда, здатного відповідати за свої дії та їхні соціальні наслідки, готового ризикувати. Відповідно до типу діяльності можна виокремити інноваційну, комунікативну, продуктивну й іншу суб'єктність. Водночас важливо розрізнити справжню та псевдосуб'єктність (т. з. «тусовочну»), яка, по суті, імітує активну діяльність [5].

Досить типовою в постмодерністському суспільстві є фігура яппі, що позначає молодого професіонала, студента, який мешкає в місті. Це представник середніх верств населення, без «інтелігентських комплексів», який насолоджується всіма благами цивілізації. Більш поширеною

є фігура «зомбі» – запрограмованої істоти, яка не має особистісних якостей і не здатна мислити самостійно. Вона живе одним днем, для неї головним є фінансовий і професійний успіх якомога скоріше та за будь-яку ціну [5, с. 74].

Більшість авторів, які досліджують проблеми студентства, уважають, що сучасній студентській молоді притаманні такі характеристики:

- зростання самосвідомості та прагнення обстоювати власну думку. Розвиток самосвідомості веде до формування і зміцнення критичності мислення і появи феномену самовиховання. Серед регуляторів поведінки студентів на перше місце висувається самооцінка. Систематизація уявлень про себе, спроби зрозуміти своє «єго», визначити своє призначення, сенс свого життя виробляються через самоаналіз і через відносини з оточенням (звідси потреба у спілкуванні). Вироблення індивідом правильних відносин до світу, власних світоглядних принципів неможливі без формування Я-концепції. Однак «самість» не означає незалежності від впливів середовища. Адже саме вона є рушійною силою, що забезпечує засвоєння соціально-історичного досвіду і реалізацію закладених природою можливостей особистості. Середовище, у якому перебуває людина, молода, яка ще формується, і поготів, украй важливе для активізації її потенціалу, задоволення потреби в самоствердженні. Тому абсолютно необхідно всередині кожного вищого навчального закладу створювати і підтримувати атмосферу, що сприяє успішному розвитку майбутніх фахівців-професіоналів і громадян;

- споживацьке ставлення до життя, оскільки багато студентів прагнуть негайного задоволення своїх бажань; у ситуації, коли й освіта переходить на модель відносин «виробник – споживач», частина студентів, забуваючи про істинні цілі освітньої діяльності, намагаються сформувати з вищим навчальним закладом відносини за формулою «Я плачу за навчання, а ви надайте мені знання (а частіше – просто диплом);

- орієнтація на розваги, яка для деяких студентів не завжди узгоджується із кропіткою роботою та старанністю, що для здобуття фундаментальної вищої освіти так необхідні; за мінімуму зусиль молодь хоче отримувати хороші оцінки; освітні стандарти падають, серед студентів спостерігається інертність;

- нестриманість бажань, які, відповідно до постмодерністських настанов, потребують негайного задоволення, і для цього всі необхідні умови має надати середовище;

- скептицизм, падіння довіри до традиційних джерел знань і авторитетів, унаслідок чого студенти піддають сумніву істинність навчального матеріалу, більшого значення надають особистому досвіду, що деяким чином ускладнює процес навчання, одним із принципів якого є об'єктивність;

- цинізм, оскільки сучасні студенти здебільшого не довіряють

інститутам держави, засобам масової інформації, релігії та бізнесу; це поширюється і на інститут освіти;

– інтелектуальна байдужість, оскільки надзвичайно мало часу сучасні студенти проводять за підручниками; лише ті навчальні предмети привертають їхню увагу, які безпосередньо стосуються майбутніх заробітків. Зрозуміло, що сучасна молодь має доступ до широкого обсягу інформації, але відрізнити важливе від другорядного часто не здатна [6; 7, с. 145].

Висновки і пропозиції. Усе вищевикладене дозволяє переконатися в тому, що сучасне покоління студентів, яке виросло у специфічних умовах постмодерністської епохи, приходиться до вищого навчального закладу зі своїми особливостями і запитам. Щоб майбутній фахівець зміг набути необхідних компетенцій, опанувати соціальні й інтелектуальні навички, бути затребуваним у сучасному суспільстві і на ринку праці, необхідно чітко уявляти основні властивості сучасного студентства, враховувати особливості його соціалізації в контексті постмодерних трансформацій, що дозволить переглянути зміст та методи вищої освіти, змінити атмосферу навчання, щоб сприяти успіху студентів.

Викладач, безумовно, має визнавати за студентом право власного вибору, кожну особистість «приймати» у її неповторному вияві. Особливість становища сучасного студентства полягає в тому, що дана соціальна група постає як суб'єкт суспільного життя, який водночас перебуває у процесі свого становлення.

Список використаної літератури

1. Соціологія : словник термінів і понять / за ред. Є. Біленького, М. Козловця. Київ, 2006. 346 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Плугатар О. Молодь як соціальна група: визначення, соціально-демографічні характеристики і перспективні напрямки дослідження. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2015. № 2. С. 11–17.
4. Выпускник вуза в современном социокультурном пространстве : монография / авт. кол. : Е. Подольская и др. ; под общ. ред. Е. Подольской. URL: <http://dspace.nua.kharkov.ua:8080/jspui/handle/123456789/29>.
5. Нагорний Б., Яковенко М., Яковенко А. Студентство і сучасність. Київ : Арістей, 2005. 160 с.
6. Шеховцов С. Новая университетская образовательная модель. Главные противоречия и некоторые обоснования. *Через формы к смыслам : О новой университетской образовательной модели*. URL: <http://www.yuriyafanasiev.ru/forms/model.html>.
7. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / под общ. ред. В. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2010. 405 с.

Liapina L. A., Mints M. O., Kulhava A. V. Student youth: to the problem of characteristics of social portrait

The article is devoted to the consideration of the characteristics of the social portrait of modern student youth. The concepts of “student”, “student youth” and “student environment” were theoretically substantiated, singled out the social and psychological characteristics of students as a social group.

The introduction defined the relevance of the research problem, which is that, firstly, students, like all young people, today are experiencing dramatic changes in economic and socio-political life, which are happening very rapidly. Secondly, the value orientations of young people are in the process of formation and even after the formation, it must take some time to gain stability, and therefore there is a great dependence on various external factors. And, thirdly, students and young people are interesting as a generation, which will soon take the place of the basic social productive force, which means that their values and preferences will seriously determine the values and benefits of society as a whole.

It was conducted review of scientific sources, in which highlights various aspects of student issues, both in the historical context and at the present stage.

The object of study is student youth as a social group, subject – a social portrait of a modern student, which reflects the interests, values, financial capabilities and plans for the future of students.

The modern methodological approaches to the problem of student typology were considered in the main part of the article. The professional orientation of student youth is analyzed. Revealed specific characteristics that distinguish student youth from other social groups. The peculiarities of the current situation of student youth are highlighted. It is proved that modern students are a direct product of constantly changing social conditions, postmodern situations, which are characterized by uncertainty, “blurred” values, distrust of science, lack of deep worldviews.

Regarding the conclusions, the presented material was generalized, the author’s vision of prospects of further researches within the limits of the analyzed problem was formulated.

Key words: student youth, social portrait, social group, student age, student period of life, student environment, professional orientation.